

Adaptasi-Adaptasi Pesisiran Pantai pada Zaman Neolitik: Satu Catatan Ringkas

oleh

AHMAD HAKIMI KHAIRUDDIN*

Abstrak

Makalah ini cuba membincangkan tentang adaptasi masyarakat prasejarah yang mendiami kawasan pesisir pantai di Malaysia. Masyarakat pesisir merupakan penutur bahasa Austronesia yang mempunyai kemampuan yang tinggi dalam ilmu pelayaran sehingga ada sarjana yang mengaitkan dengan pergerakan atau penghijrahan kumpulan-kumpulan manusia. Antara tapak prasejarah di pesisiran pantai yang penting di Malaysia ialah di Guar Kepah, Seberang Prai, Pulau Pinang dan tapak di Tanjong Bunga, Johor. Kepelbagaian bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai pada zaman neolitik berdasarkan kepada bukti-bukti peninggalan tapak-tapak neolitik dan juga kewujudan kepelbagaian bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai pada hari ini. Model yang digunakan pada hari ini seolah-olah mencadangkan bahawa hanya terdapat satu bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai yang dikaitkan dengan pergerakan orang-orang yang bertutur dalam bahasa Austronesia dari kawasan utara sehingga ke kepulauan Pasifik. Adaptasi ekologi ini lebih menjurus kepada pelayaran laut dalam. Kemungkinan wujudnya bentuk-bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai yang pelbagai memerlukan ahli-ahli arkeologi tempatan untuk membuat penelitian yang lebih mendalam supaya hasil

* Jabatan Sosio-Budaya/Kesenian Melayu, Akademi Pengajian Melayu, Universiti Malaya

penelitian mereka boleh membuktikan sama ada kepelbagaian adaptasi ekologi tersebut wujud atau tidak.

Kata kunci: Guar Kepah, Tanjong Bunga, masyarakat pesisir, Austronesia

Pengenalan

Kumpulan manusia yang bertutur dalam bahasa Austronesia pada zaman Neolitik dianggap sebagai kumpulan manusia yang mampu belayar merentasi lautan dalam dan membuat penempatan di kawasan pesisiran pantai (Ahmad Hakimi 2012, 2010, 2009, 2008a, 2007, 2005; Bellwood 1997; Heine Geldern 1984, 1945; Higham 1996a, 1996b; Nik Hassan Shuhaimi 2004, 1999, 1994a, 1994b; Wan Hashim 1994). Kebanyakan daripada perbincangan di antara sarjana-sarjana arkeologi tentang kumpulan manusia ini telah tertumpu kepada penghijrahan kumpulan ini ke rantau Asia Tenggara dari kawasan utara yang telah mengasingkan atau mengetepikan (*displace*) kumpulan manusia yang bertutur dalam bahasa Austro-Asiatik, serta perkaitan kumpulan manusia yang bertutur dalam bahasa Austronesia dengan kemasukan teknologi neolitik ke kawasan Asia Tenggara. Hujah asas dalam perbincangan di atas adalah andaian bahawa terdapat dua bentuk adaptasi umum manusia zaman lampau di Asia Tenggara iaitu adaptasi kawasan pedalaman dan adaptasi kawasan pesisiran pantai yang membezakan antara kumpulan manusia yang bertutur dalam bahasa Austro-Asiatik dan dalam bahasa Austronesia; yang akhirnya dikaitkan dengan pergerakan atau penghijrahan kumpulan-kumpulan manusia (Bellwood 1997; Higham 1996a, 1996b).

Perbincangan utama dalam makalah ini tidak akan membincangkan tentang perbezaan atau persamaan di antara kumpulan manusia yang bertutur dalam bahasa Austro-Asiatik dan bahasa Austronesia (Ahmad Hakimi 2012), sebaliknya ianya akan menumpukan perhatian terhadap bentuk-bentuk adaptasi pesisiran pantai yang diamalkan oleh kumpulan manusia yang bertutur dalam bahasa Austronesia.

Mengenal pasti Adaptasi Ekologi Pesisiran Pantai

Secara umumnya, kebanyakan sarjana arkeologi berpendapat bahawa terdapat hanya satu adaptasi pesisiran pantai. Pada mulanya, pengarang menganggap bahawa andaian di atas ini mencerminkan keadaan sebenar urutan peristiwa arkeologi (*archaeological sequence of events*) bagi Malaysia dan rantau Asia Tenggara. Sungguhpun demikian, pengarang mendapati wujudnya beberapa urutan peristiwa arkeologi tempatan untuk Semenanjung Malaysia (khususnya di Guar Kepah, Seberang Perai dan Tanjong Bunga, Johor) yang tidak boleh digabungkan (*integrated*) dalam urutan peristiwa arkeologi bagi Malaysia mahupun Asia Tenggara (Ahmad Hakimi 2009, 2008a, 2008b, 2007, 1991); kedua-dua tapak ini dikategorikan sebagai *anamolous industries* oleh M. W. F. Tweedie (1953). Kewujudan kedua-dua tapak “neolitik” ini menimbulkan persoalan tentang urutan

peristiwa arkeologi yang sebenar untuk Malaysia.

Terdapat juga satu masalah tentang pertalian di antara kumpulan-kumpulan manusia zaman lampau dengan kumpulan-kumpulan manusia yang terdapat di rantau Asia Tenggara pada masa kini. Oleh kerana penyelidikan-penyelidikan yang telah dilakukan tidak mencukupi untuk memberikan gambaran umum yang lengkap, rekonstruksi pengembangan penduduk tempatan dan penghijrahan penduduk luar ke rantau Asia Tenggara tidak dapat memperlihatkan kesinambungan di antara masyarakat zaman pra-sejarah dan masyarakat yang ada pada hari ini.

Kesukaran untuk mengenal pasti kumpulan-kumpulan manusia (dan adaptasi ekologi) pada zaman silam menghantui (dan mungkin mencerminkan) kemampuan untuk mengenalpasti kumpulan-kumpulan manusia pada hari ini (serta pertalian di antara kumpulan-kumpulan tersebut). Pada waktu kini, orang Melayu dan rumpun Melayu dianggap sebagai kumpulan berbahasa Austronesia yang menduduki rantau Asia Tenggara. Sungguhpun keadaan yang sedemikian pada hari ini, antara masalah yang terdapat dalam dunia akademik Malaysia adalah untuk menjawab persoalan tentang siapakah dia orang Melayu dan apakah dia kebudayaan Melayu. Berkaitan dengan masalah ini adalah persoalan tentang kaitan di antara masyarakat Melayu (dan rumpun Melayu) pada hari ini dengan masyarakat zaman lampau. Pelbagai penulisan telah dijanakan oleh sarjana-sarjana antarabangsa dan tempatan untuk menjawab persoalan ini telah banyak diterbitkan dan salah satunya ialah buku yang diterbitkan oleh Institut Alam dan Tamadun Melayu (ATMA), Universiti Kebangsaan Malaysia yang bertajuk Alam Melayu Satu Pengenalan (Nik Hassan Shuhaimi et. al 2011). Sememangnya persoalan ini begitu kompleks dan tidak mungkin dalam dijawab dengan sepenuhnya dalam makalah ini. Akan tetapi, satu penyelesaian kepada masalah ini mungkin boleh menjernihkan pemahaman kita tentang keadaan ini. Untuk menjawab persoalan ini, bahagian ini akan menjejaki beberapa idea yang pernah ditimbulkan terlebih dahulu oleh pengarang.

Terlebih dahulu, pengarang telah mencadangkan bahawa tidak terdapat satu kebudayaan Melayu yang homogen (*homogeneous*), sebaliknya terdapat banyak kebudayaan-kebudayaan Melayu (Ahmad Hakimi 1998). Idea ini menimbulkan persoalan tambahan tentang mengapa keadaan sedemikian terjadi. Dalam sebuah kertas kerja tentang teknologi tradisional makanan masyarakat Melayu (Ahmad Hakimi dan Zahir 2012), masalah untuk mentakrifkan satu bentuk teknologi tradisional untuk makanan masyarakat Melayu telah mencetuskan perbincangan tentang kepelbagaian adaptasi ekologi yang diamalkan oleh masyarakat Melayu. Akhirnya teknologi tradisional makanan masyarakat Melayu terpaksa dibahagikan kepada kumpulan-kumpulan tertentu mengikut adaptasi-adaptasi ekologi yang diamalkan oleh kumpulan-kumpulan yang berkenaan. Adaptasi ekologi yang berbeza ini melibatkan pengkhususan kepada sumber makanan yang tertentu dan akibatnya, adaptasi tersebut mengubah dan menghasilkan bentuk-bentuk kebudayaan Melayu yang berlainan sedikit di antara satu sama lain. Dalam kertas

kerja ini, pengarang tiga mencadangkan tiga bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai, iaitu i) kawasan muara sungai, ii) kawasan paya bakau, dan iii) kawasan tepi pantai berpasir, yang mana kawasan muara sungai boleh dikaitkan dengan tapak Guar Kepah dan kawasan paya bakau boleh dikaitkan dengan tapak Tanjong Bunga. Adaptasi ekologi kawasan paya bakau pada hari ini boleh dikaitkan dengan kumpulan orang Seletar di Johor (Amir dan Hamid 2012). Akan tetapi bilangan adaptasi yang dikemukakan tidak mencukupi untuk menerangkan keseluruhan keadaan adaptasi ekologi pesisiran pantai yang pernah wujud pada zaman silam ataupun yang masih ditemui pada hari ini.

Seterusnya, pada penghujung tahun 2013, pengarang telah membentangkan satu kertas kerja yang mencadangkan penemuan satu perkampungan neolitik di Sabah (Ahmad Hakimi 2013) yang berdasarkan kepada keadaan fizikal persekitaran tapak tersebut. Kedudukan penempatan tersebut membuat pengarang berpendapat bahawa perkampungan tersebut, pada waktu ianya didiami, terletak dalam konteks adaptasi ekologi kepulauan; Adaptasi ekologi di tapak ini berbeza daripada adaptasi-adaptasi ekologi pesisiran pantai yang dinyatakan sebelum ini. Maklum-balas beberapa peserta seminar dari Indonesia menyatakan bahawa terdapat perkampungan-perkampungan neolitik yang berada dalam konteks adaptasi ekologi kepulauan juga ditemui di Indonesia. Adaptasi ekologi kepulauan ini menimbulkan persoalan-persoalan baru tentang bentuk-bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai yang berlainan, kaitan atau pertalian di antara bentuk-bentuk adaptasi yang berbeza, dan kemungkinan bentuk-bentuk adaptasi ini wujud pada waktu yang sama.

Persoalan tentang kewujudan beberapa bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai pada waktu yang sama dibincangkan secara tidak langsung dalam satu lagi kertas kerja yang dibentangkan pada tahun 2013 (Ahmad Hakimi dan Othman 2013) di mana pengarang mencadangkan bahawa empayar Melaka telah menguasai laluan Selat Melaka melalui beberapa perjanjian dengan pelbagai kumpulan pesisiran pantai termasuk kumpulan orang Seletar yang dinyatakan sebelum ini. Keupayaan untuk bekerjasama dengan pelbagai kumpulan yang berjaya dilaksanakan oleh empayar Melaka (dan kemungkinan besar empayar Sri Vijaya terdahulu daripadanya) adalah satu perkara yang agak unik memandangkan bahawa selalunya kumpulan manusia yang berbeza hanya dapat bersatu setelah ianya ditawan (Ahmad Hakimi dan Zainal Abidin 2007). Kemampuan kumpulan-kumpulan ini (yang terdiri daripada pelbagai cara kehidupan atau adaptasi ekologi) bekerjasama mungkin kerana mereka dari kumpulan etnik yang sama atau hampir sama (Ahmad Hakimi 2012).

Pengarang telah mengenal pasti satu tempat di mana beberapa kumpulan nelayan yang mempunyai adaptasi ekologi (dan kebudayaan) yang berbeza tinggal bersebelahan. Tempat tersebut adalah di Pulau Phuket dalam lautan Andaman. Salah satu daripada kumpulan tersebut adalah Orak Lawoi. Kumpulan Orak Lawoi (atau Orang Laut) yang tinggal di Pulau Phuket adalah kumpulan nelayan yang mempunyai pertalian rapat (pada satu masa dahulu) dengan kawasan Gunung Jerai.

Pada hari ini mereka masih mengamalkan satu upacara menghanyutkan lancang (yang mereka kenali sebagai placak) di mana lancang tersebut dihanyutkan ke Gunung Jerai (Ross 2013). Kebudayaan Orak Lawoi mencadangkan bahawa mereka tidak mempunyai pandangan dunia (*world-view* ataupun *cosmology*) yang sama seperti Orang Selatar (mengikut Amir dan Hamid 2012) ataupun Orang Bajau memandangkan Orak Lawoi mempunyai upacara pengebumian di darat (Ross 2013). Sebaliknya Orak Lawoi kadang-kala dikaitkan dengan Orang Pulau; namun, perlu dinyatakan bahawa pertalian di antara Orak Lawoi dan masyarakat zaman Neolitik yang mengamalkan adaptasi ekologi kepulauan tidak nyata dan memerlukan kajian lanjut untuk membuktikan pertalian di antara kedua-dua kumpulan manusia tersebut.

Hujah-hujah yang dipaparkan dalam bahagian ini secara amnya membincangkan tentang kemungkinan wujudnya beberapa bentuk adaptasi ekologi kawasan tepi laut yang berbeza dan juga kemungkinan bahawa bentuk-bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai yang berbeza tersebut wujud pada waktu yang sama.

Adaptasi-Adaptasi Ekologi Pesisiran Pantai pada Zaman Neolitik

Terdapat banyak lagi penyelidikan-penyelidikan lanjut yang perlu dijalankan untuk membuktikan kewujudan pelbagai bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai pada zaman Neolitik. Akan tetapi perbincangan dalam bahagian sebelum ini mencadangkan kemungkinan wujudnya sekurang-kurangnya tiga bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai yang berbeza di Malaysia, iaitu adaptasi ekologi i) muara sungai, ii) paya bakau, dan iii) kepulauan mengikut kesan-kesan peninggalan tapak-tapak neolitik yang dinyatakan terlebih awal dalam penulisan ini.

Selain daripada bentuk-bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai yang dinyatakan di atas, masih terdapat beberapa tapak neolitik yang masih belum jelas bentuk adaptasi ekologi yang diamalkan oleh kumpulan manusia yang pernah tinggal di tapak-tapak tersebut, termasuk yang ditemui di Jenderam Hilir, Selangor (Batchelor 1977) dan Lombong Emas Kechor Tui, Pahang (Tweedie 1953). Kepelbagaian peninggalan tapak-tapak neolitik yang terdapat di Malaysia dan boleh dikaitkan dengan pelbagai adaptasi ekologi pesisiran pantai menunjukkan betapa kompleksnya urutan peristiwa perkembangan zaman neolitik dan meminta perhatian penuh daripada ahli-ahli arkeologi tempatan untuk meneliti dengan tepat bukti adaptasi ekologi, urutan peristiwa tempatan dan juga pentarikhkan kronometrik untuk memperjelaskan keadaan sebenar zaman neolitik di Malaysia.

Perlu dinyatakan di sini bahawa penulisan ini tidak menilai semua tapak-tapak neolitik di Malaysia; sebaliknya ianya hanya satu catatan ringkas untuk menumpukan perhatian ahli-ahli arkeologi tempatan kepada perkara ini. Perlu di ambil perhatian juga bahawa pada masa kini, kesemua data arkeologi yang pernah ditemui di Malaysia tidak dapat menggambarkan keseluruhan urutan peristiwa

zaman neolitik untuk rantau Asia Tenggara. Gambaran-gambaran awal yang diberikan oleh sarjana-sarjana arkeologi terdahulu membayangkan bahawa kenaikan aras laut apabila berakhirnya zaman ais menenggelamkan tanah-tanah yang berada di bawah paras laut pada hari ini dan seterusnya meningkat sehingga satu aras yang lebih tinggi daripada paras laut pada hari ini sebelum ianya turun sedikit demi sedikit sehingga ianya turun semula kepada paras laut kini (Ahmad Hakimi 1991 dan Bellwood 1997). Kemunculan kepelbagaian adaptasi ekologi pesisiran pantai tidak dapat dikenal pasti sama ada ianya bermula dengan kenaikan aras laut selepas berakhirnya zaman ais ataupun bahawa ianya sudah sedia ada sebelum peristiwa ini.

Perlu juga dimaklumkan bahawa perbincangan dalam penulisan ini tidak membincangkan tentang adaptasi ekologi kawasan pedalaman oleh kerana ianya di luar ruang lingkup penulisan ini.

Penutup

Penulisan ini mencadangkan bahawa terdapat pelbagai bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai pada zaman neolitik berdasarkan kepada bukti-bukti peninggalan tapak-tapak neolitik dan juga kewujudan kepelbagaian bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai pada hari ini. Model yang digunakan pada hari ini seolah-olah mencadangkan bahawa hanya terdapat satu bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai yang dikaitkan dengan pergerakan orang-orang yang bertutur dalam bahasa Austronesia dari kawasan utara sehingga ke kepulauan Pasifik. Adaptasi ekologi ini lebih menjurus kepada pelayaran laut dalam. Kemungkinan wujudnya bentuk-bentuk adaptasi ekologi pesisiran pantai yang pelbagai memerlukan ahli-ahli arkeologi tempatan untuk membuat penelitian yang lebih mendalam supaya hasil penelitian mereka boleh membuktikan sama ada kepelbagaian adaptasi ekologi tersebut wujud atau tidak.

Penghargaan

Penelitian awal terhadap Orak Lawoi di Pulau Phuket telah dibiayai oleh UM Research Programme 2013 Sub-Programme yang bertajuk *Cultural Continuity Analysis of Ronggeng: Beholders and Indigenous Performance Tradition*.

Rujukan

Ahmad Hakimi bin Khairuddin. 2013. Penempatan Neolitik di Malaysia: Implikasinya kepada Kajian Arkeologi Prasejarah. Dlm. Nik Hassan Shuhaimi et. al (peny.). *Arkeologi, Sejarah dan Budaya: Prosiding Seminar Antarabangsa Ke-2 Arkeologi, Sejarah dan Budaya di Alam Melayu*. Bangi, Selangor: Institut Alam dan Tamadun Melayu (ATMA), Universiti Kebangsaan Malaysia.

- Ahmad Hakimi bin Khairuddin. 2012. Satu Catatan Ringkas Mengenai Kaitan di Antara Adaptasi Manusia Pasca Pleistosen dan Hipotesis Austrik. *Jurnal Arkeologi Malaysia* 25:75-83.
- Ahmad Hakimi bin Khairuddin. 2010. Penempatan Masyarakat Neolitik di Johor. Dlm. Nik Hassan Shuhaimi et. al (peny.). Prosiding Seminar Penanda Arasan Penyelidikan Arkeologi di UKM. Bangi, Selangor: Institut Alam dan Tamadun Melayu (ATMA), Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Ahmad Hakimi bin Khairuddin. 2009. Adaptasi Masyarakat “Neolitik” di Malaysia Barat – Satu Catatan Ringkas. *Jurnal Arkeologi Malaysia* 22:13-20.
- Ahmad Hakimi bin Khairuddin. 2008a. Masyarakat Zaman Neolitik di Semenanjung Tanah Melayu: Perkembangan Tempatan dan Migrasi. Dlm. Abdullah Zakaria Ghazali dan Jazamuddin Baharuddin (peny.). *Arkeologi dan Sejarah: Sempena Persaraan Dato' Dr. Adi Haji Taha*. Kuala Lumpur: Persatuan Muzium Malaysia.
- Ahmad Hakimi bin Khairuddin. 2008b. Tapak PraSejarah Guar Kepah: Kesenambungan Perkembangan Tempatan. Dlm. Nik Hassan Shuhaimi (peny.). *Lembah Bujang Dari Perspektif Arkeologi dan Pelancongan*. Bangi, Selangor: Institut Alam dan Tamadun Melayu, Universti Kebangsaan Malaysia.
- Ahmad Hakimi bin Khairuddin. 2007. The Transition from Hoabinhian to Neolithic: A Look at the “Missing” Neolithic Settlements in Peninsula Malaysia. Kertaskerja yang dibentangkan dalam *International Archaeological Seminar: Sharing Our Archaeological Heritage*, anjuran Ikatan Ahli Arkeologi Malaysia, Yayasan Warisan Johor dan Jabatan Warisan, Kementerian Kebudayaan, Kesenian dan Pelancongan di Hotel New York, Johor Bharu pada 11 hingga 15 November 2007.
- Ahmad Hakimi bin Khairuddin. 2005. Arkeologi dan Sejarah Kebudayaan Melayu: Satu Tinjauan Awal. *Purba* 24:1-10.
- Ahmad Hakimi bin Khairuddin. 1998. Arkeologi Pra-Sejarah dan Pengajian Melayu. Dlm. Hashim Awang et. al. (penyunting). *Pengajian Sastera dan Sosiobudaya Melayu: Memasuki Alaf Baru*. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Melayu, Universiti Malaya.
- Ahmad Hakimi bin Khairuddin. 1991. A Review of the Material Culture of the Pre-Metallic Prehistoric Peoples of West Malaysia. Tesis M.A. yang tidak diterbitkan, Department of Anthropology, Wichita State University, Wichita, Kansas.
- Ahmad Hakimi Khairuddin dan Othman Yatim. 2013. Satu Tinjauan Awal Peranan Ilmu Pengetahuan Tradisi (Indigenous Knowledge) Orang Melayu tentang Pelayaran terhadap Perdagangan Timur-Barat yang Melalui Alam Melayu. Kertaskerja yang dibentangkan dalam *International Conference on Malay Excellence II: Nusantara Maritime Culture and Heritage*, anjuran bersama Pusat Kajian Kecermelangan Melayu, Universiti Malaya, Akademi Pengajian

- Melayu dan Nusantara Technologies Sdn. Bhd. (Nusatek) di Hotel Armada, Petaling Jaya pada 11 dan 12 September 2013.
- Ahmad Hakimi Khairuddin dan Zahir Ahmad. 2012. Malay Traditional Food Technology, dalam *UM-TU-UGM 1st International Conference on Southeast Asian Language and Culture*. Chaiwat Meesantan (peny.). Bangkok: Faculty of Liberal Arts, Thammasat University.
- Ahmad Hakimi Khairuddin dan Zainal Abidin Borhan. 2007. International Discourse for Peace and Unity: Malay Definitions and Practices from an Anthropological Perspective. Kertaskerja yang dibentangkan dalam *International Discourse for Peace and Unity* anjuran Pusat Dialog Peradaban, Universiti Malaya dan UNESCO di Kompleks Perdanasiswa, Universiti Malaya pada 17 dan 18 Julai 2007.
- Amir Ahmad dan Hamid Md. Isa. 2012. Masyarakat Awal Maritim Kuala Selinsing dan Orang Seletar: Satu Perbandingan. *Jurnal Arkeologi Malaysia* 25:84-103.
- Batchelor, B.C. 1977. "Post Hoabinhian" coastal settlement indicated by finds in stanniferous Langat river alluvium near Dengkil, Selangor, Peninsular. *FMJ* 22: 1-55.
- Bellwood, P.S. 1997. *Prehistory of the Indo-Malaysian Archipelago*. Revised Edition. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Higham, C. F. W. 1996a. Archaeology and Linguistics in Southeast Asia: Implications of the Austric Hypothesis. Dlm. P.S. Bellwood (peny.). *Indo-Pacific Prehistory: The Cheng Mai Papers*. Canberra: Australian National University.
- Higham, C. F. W. 1996b. A Review of Archaeology in Mainland Southeast-Asia. *Journal of Archaeological Research* 4(1):3-49.
- Nik Hassan Shuhaimi Nik Abdul Rahman. 2004. Menyusuli Asal Usul Orang Melayu: Dari Perspektif Arkeologi Semenanjung Malaysia. Dlm. Nik Hassan Shuhaimi, Mohd. Samsuddin dan Kamaruzaman Yusoff (peny.) *Sejarah dan Proses Pemantapan Negara-Bangsa: Prosiding Kongress Sejarah Malaysia Kedua, Jilid II.* Kuala Lumpur: Persatuan Sejarah Malaysia.
- Nik Hassan Shuhaimi Nik Abdul Rahman. 1999. Arkeologi Pra-Islam Pesisir Selat Melaka: Evolusi atau Migrasi. Syarahan Perdana Universiti Kebangsaan Malaysia. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Nik Hassan Shuhaimi Nik Abdul Rahman. 1994a. Pandangan dari Penemuan Arkeologi. Siaran Akhbar dari Institut Alam dan Tamadun Melayu, Universiti Kebangsaan Malaysia pada 5 September 1994, yang disiarkan secara meluas dalam akhbar tempatan pada 6 September 1994.
- Nik Hassan Shuhaimi Nik Abdul Rahman. 1994b. Sejarah Malaysia Pra-Melaka. Kertaskerja yang dibentangkan dalam *Majlis Polemik Sejarah Malaysia* di Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur pada 18 Oktober 1994.

- Nik Hassan Shuhaimi, Zuliskandar Ramli, Mohamad Zain Musa dan Adnan Jusoh (peny.). 2011. Alam Melayu: Satu Pengenalan. Bangi: Institut Alam dan Tamadun Melayu (ATMA), Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Tweedie, M. W. F. 1953. The Stone Age in Malaya. *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society* XXVI(2). (Monograph on Malay Subjects, No. 1).
- Wan Hashim Wan Teh. 1994. Teori Migrasi dan Asal Usul Ras Melayu. Kertas kerja yang dibentangkan dalam *Majlis Polemik Sejarah Malaysia* di Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur pada 18 Oktober 1994.
- Ross, Lawrence. 2013. Perbincangan Peribadi (Personal Communication).

Al-Fatihah

Foto Zaleha Tasrif

ALLAHYARHAM HAJI MOHD RADZI BIN HAJI AHMAD

*Pulau Pandan jauh ke tengah
Gunung Daik bercabang tiga
Hancur badan dikandung tanah
Budi yang baik dikenang juga.*

Allahyarham Haji Mohd Radzi bin Haji Ahmad telah dilahirkan di Rungkup, Perak pada 12 Jun 1946. Mendapat pendidikan awal di Sekolah Kebangsaan Bagan Pasir, Perak sementara pendidikan menengah di Sungai Sumun Secondary School dan Anglo Chinese School (ACS), Teluk Intan.

Allahyarham Haji Mohd Radzi bin Haji Ahmad telah memulakan kerjaya di Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan pada tahun 1963. Setelah berkhidmat selama dua tahun di Kementerian berkenaan, allahyarham telah ditempatkan pula di Jabatan Muzium Malaysia pada tahun 1965. Di Jabatan Muzium Malaysia, allahyarham telah berkhidmat dan menabur bakti selama 36 tahun sebelum bersara pada tahun 2001. Kerjaya allahyarham di Jabatan Muzium Malaysia bermula sebagai Pembantu Kerani, sebelum menjawat jawatan Pembantu Muzium, Pembantu Muzium Kanan, Penolong Kurator dan jawatan terakhir allahyarham adalah sebagai Penolong Kurator Kanan. Sepanjang tempoh berkenaan allahyarham telah ditempatkan di pelbagai bahagian dan antara yang mencabar adalah di bahagian Penguatkuasaan dan Pembangunan Muzium. Setelah bersara wajib pada 2001 perkhidmatan allahyarham ternyata masih diperlukan dan telah disambung secara kontrak untuk tempoh dua tahun sehingga 2003.

Hasil perkongsian hidup allahyarham dengan Hajah Azimah binti Nuruddin pada 17 Jun 1978, telah dikurniakan dengan tiga cahaya mata iaitu dua lelaki dan seorang perempuan serta lima orang cucu.

Allahyarham merupakan seorang kakitangan yang berdedikasi, berdisiplin tinggi dan menghormati rakan dan teman sekerja. Atas dasar itu dan untuk menghargai sumbangan dan jasa bakti yang telah ditaburkan, allahyarham dianugerahkan dengan Pingat Pangkuan Negara (PPN) pada 1994, Darjah Ahli Mahkota Perak (AMP) pada 1995 dan Darjah Paduka Mahkota Perak (PMP) pada 2008.

Allahyarham juga terlibat dengan aktif berkhidmat dengan Badan Bukan Kerajaan seperti Ikatan Ahli Arkeologi Malaysia. Beliau merupakan antara mereka mula terlibat dalam mengasaskan Ikatan Ahli Arkeologi Malaysia. Bersama IAAM allahyarham pernah dilantik sebagai Penolong Setiausaha ketika penubuhan Ikatan Ahli Arkeologi Malaysia pada tahun 1987 dan kemudian dilantik menjadi Bendahari Kehormat pada tahun 1993 menggantikan tempat yang dikosongkan oleh Dato' Dr Othman Mohd. Yatim yang berpindah ke Sarawak sehingga tahun 2013. Beliau merupakan antara tokoh yang paling lama memegang jawatan Bendahari Kehormat. Allahyarham meninggal dunia pada 16 Jun 2013 di Institut Jantung Negara. Semoga Allah mencucuri rahmat ke atas roh allahyarham dan menempatkan bersama-sama orang yang beriman. AMIN.